

Slavjanske drevnosti, Etnolingvističeskij slovar' pod občej redakcij N. I. Tolstogo. 5. del (S-Ja). Moskva: Meždunarodnye otnošenija 2012, 731 strani; ilustracije.

Leta 2012 je izšel zadnji, 5. del slovarja *Slavjanske drevnosti*, etnolingvističnega slovarja, katerega naslov bi v slovenščino morda še najustrezneje lahko prevedli kot »Slovanske starožitnosti« ali »Slovanske starine«. Ob izidu prejšnjih del Slovarja sem sicer že pisala recenzijo (prim. Mencej, *Etnolog* 10/ 2000: 341-4), a morda je vendarle prav, da posebej obeležimo natis tudi tega, zadnjega dela, ki zaključuje dolgo obdobje izhajanja ene najpomembnejših, če ne najpomembnejše publikacije na področju slovanske tradicijske kulture v zadnjih desetletjih sploh.

Slovar je delo raziskovalcev Oddelka za etnolingvistiko in folkloro Inštituta za slavistiko Ruske akademije znanosti v Moskvi. Sodelavci inštituta so svoje delo za slovar začeli pod vodstvom akademika dr. Nikite Iljiča Tolstaja, po njegovi smrti leta 1996 pa je glavna urednica Slovarja postala Svetlana M. Tolstoj, ob pomoči uredniškega odbora, ki ga sestavljajo Tanja A. Agapkina, Ljudmila N. Vinogradova ter Vladimir J. Petruhin. V ekipi ustvarjalcev so bili (z manjšimi spremembami) skozi leta še Olga V. Belova, Aleksander V. Gura, Galina I. Kabakova, Elena E. Levkiewska, Anna A. Plotnikova, Irina A. Sedakova, O. A. Ternovska, Valerija V. Usačeva, Elena S. Uzeneva in Marina M. Valencova. Začetek izhajanja slovarjev *Slovanske drevnosti* sega sicer že v leto 1984, ko je bil izdan osnutek slovarja in nato poslan v presojo in pripombe jezikoslovcem, etnologom, folkloristom in zgodovinarjem. Na podlagi tega načrta je leta 1995 v Moskvi izšel 1. del slovarja, ki je (glede na cirilično abecedo) vseboval gesla od črke A do G. V naslednjih letih so izšli še naslednji štirje zvezki: 2. del leta 1999 (D-K), 3. del leta 2004 (K-P), 4. del leta 2009 (P-S) ter leta 2012, kot že rečeno, zadnji, 5. del (S-Ja).

Slovar zajema vse glavne elemente slovanske tradicijske kulture, povezane s človekom in njegovim pogledom na svet ter glavnimi kategorijami, ki le-tega sestavljajo. Beseda »slovanski« iz naslova kaže, da je v njem upoštevano gradivo vseh slovanskih ljudstev, »drevnosti« (starožitnosti, starine) pa so definirane kot »tiste oblike in elementi srednjeveške slovanske kulture, ki so se ohranili do današnjega časa ali do nedavnega«. Dejstvo, da gre za »slovar«, pa pomeni, da je tradicijska slovanska kultura v njem »razbita« na kulturne enote – gesla. Gesla sledijo strukturi tradicijskega modela sveta, ki je po etnolingvističnih izhodiščih sestavljen iz osmih kategorij: oseb/bitij, živali, rastlin, predmetov in pojavov, prostora, časa, dejanj (akcij) in atributivov. Znotraj teh kategorij sledijo nadaljnje delitve; tako se, na primer, prva kategorija (osebe, bitja) deli še na: resnične ljudi z mitičnim značajem (ki ga dobe zaradi svojega rojstva, spola, dejavnosti ali družbenega statusa), epske osebe, bogove, krščanske osebe, mitična (bajna) bitja ter personificirane figure. V vsakem geslu so najprej navadno navedena glavna poimenovanja pri različnih slovanskih ljudstvih oziroma znotraj posamezne kulture, zatem sledi opis pojavnih oblik, funkcij oz. dejanj, prostora, časa in atributivnih elementov.

V slovarju so kot vir upoštevani predvsem folklorni, etnološki in jezikovni elementi. Zlasti jezik, ki v sebi ohranja arhaične elemente pogleda na svet, psihologije in kulture, se je izkazal kot eden od najbolj bogatih in zanesljivih virov za rekonstrukcijo predzgodovinskih oblik kultur, ki niso imele zapisanih pričevanj. Jezik in tradicijska ljudska kultura (šege, folklor ...) sta se izkazala za tista vira, v katerih je mogoče prepoznati stanje praslovanske kulture in tedanjega pogleda na svet, in skupaj sestavljata nedeljivo celoto. Ker je starejših etnoloških in folklornih zapisov za Slovane malo, je

bilo praslovansko stanje mogoče rekonstruirati predvsem na podlagi natisnjenih del iz 19. in 20. stoletja, obenem pa so upoštevali tudi lastne terenske zapise, predvsem iz Polesja, kjer so od šestdesetih let dalje potekale intenzivne terenske raziskave Oddelka za etnolingvistiko in folkloro. Slovar pomeni na neki način poskus predstavitve podobe staroslovanske kulture, modela tradicijskega sveta, rekonstruiranega s pomočjo primerjave različnih slovanskih tradicij.

V Slovarju je v veliki meri zastopano tudi slovensko gradivo – upoštevana je večina pomembnejših raziskav z obravnavanega področja. Od slovenskih avtorjev so med osnovnimi viri zastopani Jakob Kelemina: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*; Monika Kropelj: *Od Ajda do Zlatoroga*; Zmaga Kumer: *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi*; Zmaga Kumer et al., ur.: *Slovenske ljudske pesmi*; Niko Kuret: *Praznično leto Slovencev*; R. Ložar, I. Grafenauer, O. Orel, ur.: *Narodopisje Slovencev*; Mirjam Mencej: *Pomen vode v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti, Gospodar volkov v slovanski mitologiji in Coprnice so me nosile*; Vinko Möderndorfer: *Verovanja, uvere in običaji Slovencev ter Ljudska medicina pri Slovencih*; Josip Pajek: *Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev*; Zmago Šmitek: *Mitološko izročilo Slovencev*; Karl Štrekelj: *Slovenske narodne pesmi*; Metod Turnšek: *Pod vernim krovom* ter Pavle Zablatnik: *Od zibelke do groba*. Poleg tega najdemo v spisku še revije *Etnolog*, *Studia mythologica Slavica* ter *Traditiones*, od slovarjev pa so zastopani še *Slovenski etnološki leksikon* (ur. Angelos Baš), *Etimološki slovar slovenskega jezika* Franceta Bezlaja ter Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar*.

V prvem delu Slovarja najdemo še zemljevide gubernij oziroma zgodovinskih in etno-kulturnih območij slovanskih dežel in območij posameznih dialektov slovanskih jezikov ter spisek temeljnih virov za raziskave slovanske tradicijske kulture, iz katerih je slovar zajemal, medtem ko je dodatna, specifična literatura navedena pod vsakim posameznim geslom. V vsakem od naslednjih delov Slovarja lahko v spisku virov najdemo še literaturo, ki v času izida prejšnjih delov še ni bila natisnjena, zadnji del pa prinaša popoln pregled virov in raziskav, ki so jih ustvarjalci slovarja upoštevali pri svojem pisanju, od začetka do konca izhajanja Slovarja.

Relativno majhna skupina raziskovalcev je v teh slabih tridesetih letih (če štejemo za začetek dela na Slovarju leto 1984) opravila izjemno delo ter z njim navdihnili izid podobnih slovarjev tudi drugod, na primer v Srbiji (*Slovenska mitologija. Enciklopedijski rečnik*, ur. Svetlana M. Tolstoj in Ljubinko Radenković, Beograd: Zepter Book World 2001) in na Poljskem, kjer je leta 2012 pod vodstvom Jerzyja Bartmińskiego in njegove lublinske etnolingvistične šole začel izhajati večdelni etnolingvistični slovar z naslovom *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Ne glede na to, ali se strinjamo z možnostjo rekonstrukcije praslovanske kulture predvsem na podlagi podatkov, zapisanih šele v 19. in 20. stoletju, ali ne (kar je predmet nekaterih znanstvenih diskusij), pa nam petdelni etnolingvistični slovar *Słowjanskie drevnosti* nedvomno prinaša izjemno bogat vpogled v verovanja, šege, folkloro slovanskih ljudstev, ki bi jih zaradi razdrobljenosti virov, njihove pogosto težke dostopnosti in množice različnih slovanskih jezikov posamezniki sami le stežka zbrali skupaj. Ob koncu tega izjemnega podviga nam preostane torej le še, da se avtorjem slovarja iskreno zahvalimo za njihov trud, jim čestitamo in želimo še mnogo uspehov pri nadaljnjem delu na drugih projektih.